

УДК 81'1:37.014.5:378.116

*Химинець М.Д.
(Ужгород, Україна)*

ПОЛІТИЧНА ЛІНГВІСТИКА ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА

У статті окреслено загальні риси політичної лінгвістики як міждисциплінарної галузі, утвореної на перетині лінгвістики з політологією. Подано характеристику сучасної зарубіжної політичної лінгвістики та представлено основний предмет її дослідження.

Ключові слова: *політична лінгвістика, концептуальна метафора, політична метафорологія, гетеростереотип, концепт.*

В статье описаны общие черты политической лингвистики как междисциплинарной области, возникшей на пересечении лингвистики с политологией. Дана характеристика современной зарубежной политической лингвистики и представлен предмет ее исследований.

Ключевые слова: *политическая лингвистика, концептуальная метафора, политическая метафорология, гетеростереотип, концепт.*

The article describes the general features of political linguistics as an interdisciplinary field, formed at the intersection of linguistics and political science. The characteristics of modern foreign political linguistics and the main subject of her research are also represented.

Key words: *political linguistics, conceptual metaphor, political metaphorology, the heterogeneous stereotype, concept.*

Мовознавство ХХ – початку ХХІ ст. характеризується бурхливим розвитком і зміною наукової парадигми. Сучасній лінгвістиці притаманні такі ознаки: експансіонізм, антропоцентризм, експланаторність, інтерпретаціонізм, функціоналізм і когнітивізм [7:3]. Усі ці риси характерні для політичної лінгвістики – науки, яка виникла на перетині лінгвістики з політологією і враховує досягнення етнології, соціальної психології, соціології та інших гуманітарних наук [11:5]. Ця міждисциплінарна галузь інтегрує теоретичний потенціал теорії мовної комунікації, лінгвоконцептології, дискурсології, лінгвістики тексту, соціолінгвістики з доробком політології, філософії, риторики, наратології [9:470].

В Україні обриси цієї дисципліни тільки почали вимальовуватися. І як вважає Л. Нагорна, активний розвиток цієї науки можливий лише за умови, що «в полі її зору постійно перебуватимуть не лише суто мовні проблеми, але й далеко ширші за своїм соціальним наповненням проблеми етнічності й національної ідентичності» [5:65]. Однак А. Чудінов, представник Уральської школи політичної лінгвістики, вважає, що «спеціалістів із політичної лінгвістики цікавить те, як говорять політики», а дослідженнями в

© Химинець М.Д., 2011

галузі мовної політики держави повинна займатися соціолінгвістика [11:8]. Насправді, політична лінгвістика досліджує набагато ширше коло питань і цим зумовлена актуальність нашої статті. Тому ставимо собі за мету зробити огляд здобутків зарубіжної політичної лінгвістики, де є вагомим напрацювання в цій галузі, та визначити основний предмет її дослідження. Водночас, окреслимо перспективний напрям дослідження вітчизняної політичної науки.

В окремий науковий напрям політична лінгвістика оформилася у 80-90 рр. XX ст. Саме в цей час з'являються праці зарубіжних лінгвістів (П. Серіо, Р. Міноу, Р. Водак, Т. ван Дейк, Д. Воттс, Дж. Лакофф), в яких вивчалися комунікативні практики в сучасних західних демократичних державах. Ці дослідження показали, що і в умовах демократії постійно використовується мовна маніпуляція свідомістю, але тут застосовуються вже нові методи комунікативного впливу. Тому, як відзначають Е. Будаєв та А. Чудінов, на цьому етапі розвитку політичної лінгвістики змінюється науковий апарат вивчення політичної комунікації і все більше факторів враховується при дослідженні дискурсивної важливості тих чи інших висловлювань, текстів чи корпусів текстів [4].

Сучасному етапу розвитку політичної лінгвістики притаманні такі риси:

1) відбувається «глобалізація» політичної лінгвістики – крім Європи та Північної Америки, відповідні наукові дослідження проводяться в країнах Азії, Африки, Латинської Америки та Океанії;

2) політична лінгвістика, перший етап розвитку якої характеризувався переважно увагою до тоталітарного дискурсу, другий – до політичного дискурсу західних демократій, все активніше звертається до принципово нових проблем сучасного багатопольярного світу (аналізуються нові аспекти взаємодії мови, влади і суспільства);

3) на сучасному етапі розвитку науки стає зрозумілим, що політична лінгвістика є самостійним науковим напрямом зі своїми традиціями, методиками, зі своїми авторитетами і науковими школами [4].

Предмет дослідження політичної лінгвістики – політична комунікація, головною функцією якої є боротьба за політичну владу за допомогою використання комунікативної діяльності. Політична комунікація відображає існуючу політичну реальність, змінюється разом з нею і бере участь у її перетворенні [11:6].

Хоча дослідження політичної комунікації ведуться на всіх континентах, проте представники Уральської школи політичної лінгвістики виділяють три основні мегарегіональні наукові об'єднання – північноамериканське, європейське та східноєвропейське.

Для політичної лінгвістики США характерні такі риси:

1) значна частина досліджень, виконаних в рамках риторичного напрямку;

2) активне використання критичного методу аналізу дискурсу та інших способів демонстрації своєї громадянської політичної позиції;

3) особлива увага до вивчення інституціонального політичного дискурсу, особливо текстів, створених відомими політичними лідерами;

4) особлива увага до вивчення специфіки особистісного та історичного дискурсів.

Дослідження європейських науковців мають такі спільні риси:

1) велика частка досліджень, виконаних в рамках когнітивного напрямку;

2) активне використання критичного аналізу дискурсу і контент-аналізу дискурсу як методів вивчення політичної комунікації;

3) особлива увага до досліджень медійного політичного дискурсу;

4) велика кількість публікацій, присвячених порівняльному вивченню політичної комунікації в різноманітних національних дискурсах.

У Східній Європі дослідження політичної комунікації поряд із російськими вченими, проводять лінгвісти з України, Білорусії, Литви, Латвії, Естонії. Науковців із різних країн об'єднують такі спільні риси:

1) наявність когнітивних, дискурсивних і риторичних досліджень політичної комунікації;

2) помітна перевага дескриптивних методик і мінімальне використання критичного аналізу дискурсу;

3) велика частка досліджень медійного політичного дискурсу;

4) велика увага до вивчення зарубіжного політичного дискурсу;

5) активна участь в політичній боротьбі, в обговоренні проблем взаємодії національних і світових мов, питань розвитку національних мов [4].

А. Чудінов та Е. Будаєв виділяють у сучасній зарубіжній науці три напрями дослідження політичної комунікації. Перший напрям розвиває традиційні погляди на вивчення політичної мови, в яких мовні одиниці сприймаються як форма для передачі думки, як спосіб прикрасити думку, зробити її більш доступною і вагомою.

В основі другого напрямку лежить дискурсивний підхід, відповідно до якого політичні тексти вивчаються в дискурсі, тобто особлива увага приділяється умовам створення і функціонування відповідного тексту, його взаємодія з іншими текстами, з національною культурою і традиціями, з політичною ситуацією у регіоні, країні, світі.

Когнітивний підхід лежить в основі третього напрямку, у рамках якого мовна реальність сприймається як відображення існуючої у свідомості людей картини світу, як матеріал для вивчення національної та індивідуальної ментальності [4].

Головна увага в когнітивній лінгвістиці приділяється проблемі категоризації навколишньої дійсності, важливу роль в якій відіграє метафора. А. Чудінов підмітив, що дослідження теорії концептуальної метафори і опис її конкретних моделей в різних видах дискурсу – один із напрямів сучасної когнітивної лінгвістики, що інтенсивно розвивається і розглядає метафору як основну ментальну операцію, як спосіб структуризації, оцінки і пізнання світу. Людина не стільки виражає свої думки з допомогою метафор, скільки мислить ними, створює з допомогою метафор той світ, в якому живе [10].

Метафора – це свого роду дзеркало, в якому незалежно від чиїхось симпатій і антипатій відображається національна свідомість на певному етапі розвитку суспільства. І хоча кожна окрема метафора – це тільки маленька частина мозаїки, проте якщо її порівняти з багатьма іншими, якщо виділити домінуючі для політичного дискурсу метафоричні моделі, якщо порівняти системи політичних метафор на різних етапах розвитку суспільства, тоді вдасться виявити певні загальні закономірності в національній метафоричній картині політичного світу [3:9].

Надзвичайно популярними стали дослідження політичної метафори як інструмента для усвідомлення, моделювання і оцінки політичних процесів, як засобу впливу на соціальну свідомість. Усе частіше науковці прагнуть дослідити, як і чому з'являються метафори, якою мірою вони відображають соціальну психологію, політичні процеси і особистісні риси їх учасників. Адаже використання метафор політичним лідером є вда-

лим засобом тонкого впливу на настрої в суспільстві і водночас привернення уваги до своїх висловлювань [3:4].

Е. Будаєв відмічає, що саме Дж. Лакофф і М. Джонсон у праці «Метафори, якими ми живемо» розробили теорію, що внесла системність в опис метафори як когнітивного механізму і продемонструвала великий потенціал застосування теорії в практичних дослідженнях.

Згідно з цією теорією, в основі метафоризації лежить процес взаємодії між структурами знань (фреймами і сценаріями) двох концептуальних доменів – сфери-джерела і сфери-мішені. В результаті метафоричної проекції із сфери-джерела в сферу-мішень, сформовані в результаті досвіду взаємодії людини з навколишнім світом елементи сфери-джерела структурують менш зрозумілу концептуальну сферу-мішень, що становить сутність когнітивного потенціалу метафори [2:9].

Теорія концептуальної метафори здійснила вплив на розвиток таких наук, як філософія, біохімія, історія, математика, педагогіка, психологія, генетика, економіка. Однак найбільш поширеними стали дослідження концептуальної метафори в сфері політичної комунікації і свідченням цього є поява політичної метафорології – «міждисциплінарного синтезу, утвореного на порубіжжі політичної лінгвістики, метафорології, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, дискурс-аналізу, психолінгвістики та інших «субдисциплін» [1:15].

А. Чудінов зазначає, що сучасній політичній метафорології притаманні аксіоми, які визначають методологію цього наукового напрямку. А саме:

1. Національна система політичної метафорології розвивається в умовах діалектичної взаємодії тенденції до оновлення метафоричного арсеналу і тенденції до його традиційності.

2. Національна система політичних метафор характеризується, з одного боку, тенденцією до збереження своєї культурної самобутності, а з іншого, – тенденцією до взаємодії із системами політичних метафор, характерних для інших держав.

3. Динаміка розвитку національної системи політичних метафор нерівномірна: періоди інтенсивного розвитку («метафоричні бурі») змінюються періодами відносної стабільності («метафоричне затишшя»).

4. «Метафоричні бурі» зазвичай співпадають за часом з періодами політичних потрясінь, а «метафоричні затишшя» характерні для періодів політичної стабільності.

5. Сфери-мішені політичної метафори більш динамічні, ніж її сфери-джерела.

6. «Метафоричні бурі» характеризуються не стільки появою нових метафоричних моделей, скільки активізацією уже існуючих.

7. «Метафоричне затишшя» характеризується традиційністю використовуваних метафор, які стають звичними і викликають менше емоцій.

8. Максимальну метафоричну активність при обговоренні політичного життя проявляє опозиція, тоді як провладні політики уникають надмірної метафоричної агресивності.

9. «Метафоричні затишшя» зазвичай починаються в комунікації правлячої партії, а «метафоричні бурі» – у виступах радикальної непарламентської опозиції.

10. «Метафоричне затишшя» рідко буває повним «штилем»: розвиток суспільства зумовлює появу нових метафор, але важко передбачити, які з цих метафор виключать «метафоричну бурю» і коли це станеться [12].

Відзначимо, що значні напрацювання в сфері політичної лінгвістики зроблені зусиллями представників Кемеровської школи концептуальних досліджень та Уральською школою політичної лінгвістики (М. Піменова, О. Грішіна, О. Орлова, А. Чудинов, Е. Будаєв та ін.). Саме в Росії в останні роки з'явилося ряд досліджень концептуальної політичної метафори, які можуть бути об'єднані спільною темою: «країна очима жителів іншої країни» [6]. На наш погляд, подібні дослідження, спрямовані на сприйняття одного народу очима іншого під кутом зору його мовного вираження, є надзвичайно актуальними і для вітчизняної політичної лінгвістики. Адже інша культура завжди сприймається через призму своїх національних цінностей і особливостей характеру. Під час аналізу мовного вираження ставлення одного народу до іншого неминучим стає розгляд базової опозиції «свій»-«чужий». Виникнення уявлень народів один про одного – складний і суперечливий процес. У кожній мові відображене певне коло стереотипів судження, які формують упереджену думку носія мови до іншого етносу. Це так звані гетеростереотипи – етнічні стереотипи, які оцінюють представників інших етносів і не завжди відображають реальні риси чужих етнічних груп. Істотний вплив на формування стереотипу має операція порівняння, зіставлення себе з іншим об'єктом, визначення того, наскільки ознаки власного етносу відрізняються від іншого. На підставі якихось зовнішніх ознак поведінки представників чужого етносу формується етнічний образ, який служить еталоном, відповідно до якого людина програмує свою поведінку й очікування поведінки від реальних представників чужих етносів [8:292].

На наш погляд, надзвичайно перспективним є дослідження на матеріалі газетних статей концепту АМЕРИКА, який віддзеркалює зміни, що відбулися у свідомості носіїв української мови внаслідок значного розширення соціально-культурних, економічних, наукових і дипломатичних контактів між США і Україною. Адже сприйняття США і американців носіями української мови може дати багатий матеріал і для вивчення особливостей українського національного мови характеру в нинішніх умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будаєв Э. В. Междисциплинарные истоки политической метафорологии / Э.В.Будаєв. – Политическая лингвистика. – 2010. – 2 (32). – С. 15-25.
2. Будаєв Э. В. Постсоветская действительность в метафорах российской и британской прессы / Э.В. Будаєв. – Нижний Тагил: Нижнетагильская государственная социально-педагогическая академия, 2007. – 149 с.
3. Будаєв Э.В., Чудинов А.П. Зарубежная политическая метафорология: [монография] / Э.В. Будаєв, А.П. Чудинов. – Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2008. – 248 с.
4. Будаєв Э.В., Чудинов А.П. Современная политическая лингвистика [Электронный ресурс] / Э.В. Будаєв, А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2006. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-chudinov-06a.htm>
5. Нагорна Л.П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л.П. Нагорна. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.
6. Піменова М.В. Концепт «УКРАИНА» (на материале российских СМИ) [Электронный ресурс] / М.В. Піменова. – Политическая лингвистика. – 2007. – 2 (22). – С. 52-60. – Режим доступа: <http://www.classes.ru/philology/pimenova-07.htm>

7. Полюжин М.М. Сучасні парадигми лінгвістичних досліджень / М.М. Полюжин // Проблеми романо-германської філології / Збірник наукових праць. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 1998. – С. 3-15.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации I (Глава 1-2) [Электронный ресурс] / А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-03a.htm>
11. Чудинов А.П. Политическая лингвистика: [учебное пособие] / А.П. Чудинов. – [3-е изд., испр.]. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 256 с.
12. Чудинов А.П. Российская политическая метафора в начале XXI века [Электронный ресурс] / А.П. Чудинов. – Политическая лингвистика. – 2008. – 1 (24).– С. 86-93. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-08.htm>

УДК 811.161.1'373:070

Стрижак А.Л.
(Гомель, Республіка Беларусь)

К ВОПРОСУ ОБ УСИЛЕНИИ ОЦЕНОЧНОЙ ФУНКЦИИ В ЯЗЫКЕ СОВРЕМЕННЫХ СМИ

У статті розглядається реакція друкованих ЗМІ на події, що знаходяться у фокусі соціальної уваги. Особлива увага звертається на посилення прагматичної функції сучасних ЗМІ, що в деяких випадках супроводжується моделюванням альтернативної картини світу.

Ключові слова: *категорія оцінності, прецедентне ім'я, прагматичний потенціал, функція, що впливає, концептуальне слово.*

В статье рассматривается реакция печатных СМИ на события, находящиеся в фокусе социального внимания. Обращается особое внимание на усиление прагматической функции современных СМИ, что в некоторых случаях сопровождается моделированием альтернативной картины мира.

Ключевые слова: *категория оценочности, прецедентное имя, прагматический потенциал, воздействующая функция, концептуальное слово.*

The article discusses the reaction of the print media on the events that are in focus of social attention. It also focuses on strengthening the pragmatic functions of modern media, which in some cases accompanied by modeling an alternative picture of the world.

Key words: *category of evaluation, case name, pragmatic potential, the affecting function, conceptual word.*

В силу своей специфики публицистический стиль органично сочетает функции информирования и воздействия, которые оперативно реализуются вследствие мгновенной реакции СМИ на общественно значимые события современной нам действительности. Не вызывает сомнения тот факт, что воздействующий потенциал масс-медиа в первую очередь актуализирует одну из наиболее существенных своих составляющих – категорию оценки. По наблюдениям Л.Р. Дускаевой «Глубокий и системный характер носят изменения в реализации оценочности в газете, находя выражение в функционировании языковых единиц всех уровней (лексических, фразеологических, словообразовательных, грамматических)» [1: 667].

Основанием для данной статьи послужили публикации в белорусских и российских СМИ за март месяц 2011 г., посвященные аварии на японской атомной станции «Фукусима-1». Имеющийся в нашем распоряжении материал позволяет утверждать, что отражение указанного события в масс-медиа с точки зрения прагматики способствовало активизации как минимум двух языковых уровней: словообразовательного и лексиче-

© Стрижак А.Л., 2011